

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 323.173(417)“19”
ББК 63.3(4ІРЛ)52/61-4

Анна Шукалович

«Український варіант» політичної біографії Імона де Валера: ірландський національно-визвольний рух першої третини ХХ ст. очима галичан

Статтю присвячено політичній біографії лідера ірландського національно-визвольного руху Імона де Валера (1882-1975) у висвітленні українських журналістів і публіцистів першої третини ХХ ст. Автором зроблено спробу відтворити особливості відображення постаті де Валера в суспільно-політичних поглядах представників української громадськості Східної Галичини зазначеного періоду.

Ключові слова: *Імон де Валера, національно-визвольний рух, Східна Галичина, українська громадська думка.*

Ірландський національно-визвольний рух ще з 80-х рр. ХІХ ст. і по сьогодні привертає увагу науковців та широких кіл громадськості України. На початку ХХІ ст. значною мірою підсилюють цей інтерес актуальні у сучасному світі проблеми націоналізму та імперіалізму. Вагомим чинником, що визначає тривалість ірландських зацікавлень серед сучасних українських дослідників, є превалювання судження про подібність історичного розвитку Ірландії та України: обидві країни завойовані державами-сусідами, місцеве населення зазнавало постійних політичних та економічних утисків, а також національного гніту з боку влади, що спричиняло вимушену еміграцію за океан.

Ще на початку ХХ ст. британський економіст Джон Аتكінсон Гобсон (1848-1949) у монографії «Імпералізм. Дослідження»
© Шукалович А., 2012

Шукалович Анна Миколаївна - викладач суспільних дисциплін Педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка.

(1902) вперше підняв питання неминучого зіткнення західних імперій та народів залежних територій.

Проте, особливо гостро питання відносин метрополії із колоніальними народами постало у міжвоєнний період, зокрема у Британській імперії. На європейській теренах взаємини Лондону та населення залежних територій загострились у зв'язку з активізацією ірландського визвольного руху, який має глибокі традиції.

Варто зазначити, що боротьба в Ірландії не припинялася від початку англійського завоювання з XII ст. Англо-ірландська унія 1801 р. тільки формально змінила статус Ірландії. Країна стала складовою частиною новоутвореної держави – Сполучене Королівство Великої Британії та Ірландії. Фактично останньою британський уряд продовжував управляти колоніальними методами. Через це протягом XIX ст. антибританська боротьба в Ірландії не припинялася і набирала різних форм, які виливались у спектр вимог – від зрівняння у правах католиків та протестантів до самоуправління (гомруля) в рамках імперії.

Завершення Першої світової війни з її гаслами про право народів на самовизначення в Ірландії вилилось у прийняття новоствореним національним парламентом (дойлем) на першому засіданні 21 січня 1919 р. Декларації незалежності. Як вважає російський історик О. Полякова, саме створення дойлу кидало виклик Британії і стало відправною точкою ірландської революції¹, яка завершилась підписанням 6 грудня 1921р. англо-ірландського договору: Ірландія ставала британським домініоном під назвою «Вільна Ірландська Держава» і членом Британської співдружності².

На початку 1920-х рр. питання статусу Східної Галичини залишалось відкритим для місцевого українського населення та міжнародної спільноти. Визвольні змагання у цей час у Наддніпрянській Україні перебували на завершальному етапі. Очевидно, зазначені обставини спонукали представників галицьких українських громадських та політичних кіл звернути увагу на ірландський національно-визвольний рух як найбільш прийнятний взірець державотворення.

Ідея запозичення методів боротьби ірландців за державну незалежність не була новою для повоєнної Галичини, позаяк ще

з ХІХ ст. спостерігалась тенденція використання галицькими українцями вже апробованих деінде (поляками, чехами, українцями Наддніпрянщини) ідейно-філософських, організаційних та політико-ідеологічних взірців національного руху³.

Ірландської тематики вперше торкнувся в українській історіографії наприкінці ХІХ ст. М. Драгоманов⁴ (1841-1895). На початку ХХ ст. окремі аспекти антибританської боротьби ірландців висвітлювали на своїх шпальтах львівські часописи «Діло» та «Літературно-науковий вістник». У 1900-ті рр. вийшли у світ перші українські брошури, дотичні до ірландської проблематики – В. Будзиновського⁵ (1868-1935), О. Кониського⁶ (1836-1900) і Д. Дорошенка⁷(1882-1951).

На сучасному етапі історіографію ірландської проблематики в Україні репрезентують дослідження С. Толстова, О. Сахновського, О. Теленко, К. Гула, в яких науковці торкалися окремих аспектів зазначеного питання. На сьогоднішній день українське бачення історії національно-визвольного руху в Ірландії доповнюють збірка статей діячів українського націоналістичного руху «Нація, яка не капітулює»⁸ та монографія доктора історичних наук, професора Е. Кучменко «Ірландія і Ольстерська криза»⁹, а також окремі статті О.Теленко, Г. Казакевича, О. Гончарук, Н. Коцан та М. Янюк й ін.

Окреме місце в історіографії ірландської проблеми в Україні займає перекладна література, опублікована протягом першого десятиліття ХХІ ст. київським видавництвом «Юніверс» (книги В. Б. Єйтса, Е. Месі та Дж. Маккормака) та російськими видавництвами (спогади В. Черчілля, монографії Г. Афанас'єва, К. Денієла, О. Полякової).

Окрім того, досить багато інформації про історію національно-визвольної боротьби ірландців містять україномовні веб-ресурси (сайти, сторінки) мережі Інтернет.

Проте, відображення українською громадськістю Східної Галичини першої третини ХХ ст. національно-визвольної боротьби в Ірландії після Першої світової війни не було окремим предметом дослідження.

Більшість сучасних науковців сходяться на думці, що підвищенню рівня об'єктивності дослідження сприяє принцип персоналізації історичного процесу. Ірландський національно-

визвольний рух персоніфікований представниками галицьких громадсько-політичних кіл міжвоєнного періоду у працях «Данило О'Коннель» Д. Варнака (Дмитра Донцова) (1935) та «Де-Валера. Національний герой Ірляндії» Івана Обуха (1938).

З огляду на те, що у 1920-х рр. українські громадсько-політичні діячі співпрацювали, незалежно від місця проживання, а з 1930-х рр. історична наука Радянської України опинилась в рамках марксистської методології, назва статті є умовною: це сума різних уявлень, ідей про де Валера. Хоча за схемою вони були подібними, проте оцінювались з точки зору корисності для українського національно-визвольного руху. Через це, припускаємо, що галицький погляд на початковий етап становлення де Валера як національного лідера у першій третині ХХ ст. репрезентував українське бачення даного аспекту ірландської проблеми.

Мета статті – висвітлити політичну біографію лідера ірландського національно-визвольного руху Імона де Валера (1882-1975) у відображенні галицьких українських журналістів та публіцистів першої третини ХХ ст.

Пік інтересу української спільноти Східної Галичини до антибританської боротьби в Ірландії припадав на міжвоєнний період, коли світова громадськість звертала увагу на «сильні постаті» у політиці, які зуміли докорінно змінити хід всесвітньої історії. Актуальність ірландської проблематики та вищезазначені тенденції, очевидно, обумовили зацікавленість представниками галицьких українських громадських та політичних кіл особою Імона де Валера (1882-1975). Безпрецедентним для післявоєнного світу і, зокрема, галицьких українців стало запрошення британським прем'єр-міністром Девідом Ллойд Джорджем (1863-1945) І. де Валера в Лондон як рівноправного учасника переговорного процесу¹⁰.

Особа Майкла Коллінза (1890-1922), одного із лідерів тогочасного ірландського національно-визвольного руху, для українських громадськості Східної Галичини не представляла інтересу. Для галицької української спільноти він виступав, так би мовити, заступником Імона де Валера¹¹. Очевидно, негативне чи радше нейтральне відношення в Східній Галичині до М. Коллінза можна пояснити його безпосередньою уча-

стю у підписанні англо-ірландського договору 6 січня 1921 р. Хоча, як зазначає Дж. Маккормак, останній дивився на договір реалістично, і після підписання угоди сказав: «Я підписав собі смертний вирок»¹².

Для галицьких українців роль одноосібного лідера ірландського національно-визвольного руху зайняв Імон де Валера. У 1938 р. за авторства Івана Обуха у Львові опубліковано невелику за обсягом брошуру, в якій викладено біографію де Валера. Вся праця пронизана думкою, висловленою на початку: «...геній де-Валери лежить у цьому, що він зумів надати їй (ірландській національно-визвольній боротьбі – А.Ш.) логічне завершення»¹³. Торкалися окремих сторінок життя ірландського лідера у своїх монографіях Максим Гехтер (під псевдонімом «Григорович М.»¹⁴)¹⁵ та Антін Лотоцький¹⁶.

Оскільки в українській історіографії першої третини ХХ ст. відсутні дослідження, присвячені безпосередньо вищезазначеному політичному лідерові Ірландії, припускаємо, що праця І. Обуха репрезентувала «український варіант» політичної біографії Імона де Валера. Водночас вважаємо за необхідне виділити особливість відображення представниками українських громадських і політичних кіл Східної Галичини біографії ірландського лідера. Насамперед впадає в око детальне висвітлення дитячих та юнацьких років життя І. де Валера. Зокрема, особливий акцент робили на виховне значення сім'ї та школи. Цілком вірогідно, що виділення зазначеного періоду у біографії де Валера засвідчувало превалювання думки у середовищі галицького українства про тісний зв'язок національної самоідентифікації особистості з первинною соціалізацією людини.

Прикметно, що в «українському варіанті» політичної біографії Імона де Валера відсутнє чітке визначення його національної приналежності (Максим Гехтер писав, що матір'ю була іспанка, а батько – ірландцем¹⁷, а на сторінках берлінської україномовної газети «Українське слово» навпаки: мати – ірландка, а батько – іспанець¹⁸). Очевидно, тогочасні представники української суспільно-політичної думки цей факт не вважали вирішальним у біографії політичного лідера, який очолив національно-визвольну боротьбу недержавного народу.

Визначальний вплив на процес становлення де Валера як національного лідера, на думку представників галицьких громадських кіл, здійснив релігійний чинник. І. Обух підкреслював, що появі інтересу де Валера до боротьби ірландців проти англійського панування сприяло виховання його в католицькому дусі в католицькій поневоленій Ірландії¹⁹.

Таким чином, висвітлюючи дошкільний період життя І. де Валера, окремі представники галицького українства намагалися підкреслити значення виховного середовища на шляху соціалізації особистості, прилученні її до культури соціального простору. Важливе місце у цьому процесі займала релігія, яку розглядали не тільки як необхідну складову виховного процесу, а й як символ єдності нації, консолідуючий фактор на шляху державотворення.

І. Обух виділив власне саме час дошкільного виховання Імона в сім'ї, коли виробляються стійкі мотиви приналежності до нації, держави, закладається система поглядів, переконань, покликаних впливати в майбутньому на ціннісну орієнтацію людини.

Важливим етапом процесу національної самоідентифікації де Валера, виходячи з тексту праці І. Обука, стало навчання в гімназії. Саме тоді, як підкреслював український біограф ірландського лідера, він усвідомився національно, зачитуючись книжками з історії Зеленого Острова²⁰. Про його глибокі знання історії Ірландії писав пізніше й Вінстон Черчілль (1874–1965). Британський політик зазначав, що у травні 1921 р. під час зустрічі ольстерського лідера Джеймса Крейга (1871–1940) з де Валера щодо питання організації англо-ірландських переговорів останній протягом трьох годин перераховував кривди, завдані англійською владою ірландцям, дійшовши до акту Пойнінгза, виданого ще за Генріха VII²¹.

Виділивши шкільні роки ірландського лідера, І. Обух долучився до дослідження актуальної і в першій третині ХХ ст. проблеми виховання молоді, якої торкались на своїх сторінках українські часописи Східної Галичини²². Український біограф де Валера поділяв поширену у галицькому середовищі думку, що одним з необхідних елементів успішного завершення боротьби за національну і політичну незалежність була пронаціональна система освіти²³.

Окрім того, описуючи шкільні роки ірландського лідера, Іван Обух виводив і необхідні умови для переходу визвольних змагань на якісно новий рівень. По-перше, формування соціальної бази шляхом просвітницької діяльності серед простого народу²⁴. По-друге, формування своєрідного ядра національно-визвольного руху. Про цю активність де Валера у І. Обуха читаємо таке: «як учень вищих клас він організовує з-поміж старших і молодших своїх товаришів тайні самоосвітні гуртки, завданням яких було... приготувляти зразкових громадян своїй батьківщині та борців за ясне її майбутнє»²⁵. Тобто, пропагувати національні ідеї та сприяти відродженню Ірландії повинні були високоосвічені патріоти, які б надихали своїм прикладом. По-третє, неабияка роль відводилась теоретичній розробці основ ірландського державотворення. Зокрема, у своїй праці І. Обух зазначав, що де Валера працював у двох напрямках: пристав до теоретиків національно-визвольних змагань в Ірландії і ще в студентські роки дописував «до самостійницьких часописів і журналів» та однозначно займався просвітницькою діяльністю й писав «повні молодечого запалу книжечки для народу», причому не залишив своїєї публіцистичної діяльності навіть працюючи «професором математики»²⁶.

Таким чином, дитинство та юність І. де Валера в уявленнях представників галицької української громадськості відображалися як своєрідні фази творення національно свідомого суспільства, зінтегрованої сили у боротьбі за право на політичне самовизначення. На прикладі де Валера підкреслювалося, що національна приналежність не виступає визначальним фактором цього процесу. Вирішальну роль галицькі українці відводили середовищу, в якому відбувається національна самоідентифікація людини: він не був чистокровним корінним ірландцем, але, формуючись як особистість в поневоленій англійцями країні, зумів перейнявся ідеями національно-визвольної боротьби.

Важливим чинником становлення де Валера як національного політичного лідера стало католицьке виховання в сім'ї та знайомство з історією Ірландії в шкільні роки. Представники української спільноти Східної Галичини першої третини ХХ ст. підкреслювали ось цей взаємозв'язок всіх ланок виховного і навчального процесу з обов'язковим включенням до нього країнознавчих дисциплін.

Водночас, акцентуючи увагу на часі навчання де Валера в гімназії, І. Обух пропагував активну просвітницьку діяльність серед пересічних українців як найбільш дієвий механізм формування соціальної бази національно-визвольної боротьби. Вагоме місце у цьому процесі, на думку українського біографа ірландського лідера, посідала національна еліта, котра здатна брати на себе провідну, відповідальну, консолідуючу роль у процесі державотворення.

Отже, представниками українських громадсько-політичних кіл Східної Галичини першої третини ХХ ст. було створено певною мірою ідеалізований варіант політичної біографії Імона де Валера. В очах галицьких українців ірландський лідер поставав непересічною особистістю тогочасної Ірландії, своєрідним прикладом становлення і функціонування національного лідера для «недержавного» народу.

Оперуючи відомими історичними фактами його біографії, представники української громадськості Східної Галичини подали власне бачення формування національно свідомого суспільства, як сконсолідованої соціальної бази визвольного руху. Основне місце у цьому процесі вони відводили родині, релігії, етнічному середовищу та вивченню історії рідної землі. Окрім того, пріоритетним напрямком визнавалася і просвітницька робота серед простого народу з метою залучення його до політичного життя країни та розширення соціальної бази національно-визвольних змагань.

Примітки:

¹ Полякова Е. На пути к доминиону (Британская империя и Ирландия) // Британская империя в XX веке [ред. А. М. Пегушев, Е. Ю. Сергеев]. – М.: Ин-т всеобщей истории РАН, 2010. – С. 159.

² Полякова Е. Вказ. стаття. – С. 165.

³ Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей) // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Історична серія. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 117.

⁴ Драгоманов М. Чудернацькі думки про українську національну справу. – Львів, 1892. – С. 68-71.

⁵ Будзиновский В. Страйк і бойкот. – Львів: Накладом Автора З «Загальної Друкарні», ул. Академічна. – Ч. 8. – 1906. – 28с.

⁶ Кониський Олександр. Листи про Ірландію [Передм. І. Я. Франка]. – Львів: [Накладом Укр.-Руської Видав. Спілки] Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка. Під зарядом К. Беднарського, 1904.– 63 с.

⁷ Галайда. Бібліографія. Дорошенко Д. Оповідання про Ірландію Вид. Т-во Просвіти у Києві // Літературно-науковий вістник. (Львів). – 1907. – Т.40. – Р.10. – С. 172-173.

⁸ Нація, яка не капітулює. Збірка статей / Під заг.ред. Я. Ілляш, В. Рог. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2011. – 144 с.

⁹ Кучменко Е.М. Ірландія і Ольстерська криза. – К.: Вид-во НАН України, 2000. – 98 с.

¹⁰ Ірландія досягає мети // Батьківщина. (Львів). – 1921. – 17 липня. – С.4.

¹¹ Обух І. Де-Валера. Національний герой Ірландії. – Львів: Дешева книжка, 1938. – С. 1.

¹² Маккормак Д. Історія Ірландії: Люди і події, які сформували країну / З англ. пер. А.Олійник, Т.Бойко. – К.: Юніверс, 2006.– С. 237.

¹³ Обух І. Вказ. праця. – С. 1.

¹⁴ Дей О.І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (ХVI – ХХ ст.). – Київ: Наукова думка 1969. – С. 129.

¹⁵ Григорович М. Як Ірландія здобула собі волю. – Катеринослав-Ляйпціг, 1921. – 64с.

¹⁶ Лотоцький А. За волю Ірландії. – Львів: Добра книжка, 1929. – 106 випуск. – 162с.

¹⁷ Григорович М. Вказ. праця. – С. 58.

¹⁸ Нові неспокої в Ірландії // Українське слово. (Берлін). – 1921. – 8 грудня. – С. 1.

¹⁹ Обух І. Вказ. праця. – С. 3.

²⁰ Там само.

²¹ Черчилль У. Мировой кризис. Автобиография. Речи. – М.: Изд-во Эскмо, 2003. – С. 346

²² Мег-рин. З приводу національного виховання шкільної молоді // Заграва. (Львів). – 1923. – 15 червня. – С. 89.

²³ Мег-рин. Вказ. стаття. – С. 90.

²⁴ Обух І. Вказ. праця. – С. 27.

²⁵ Там само.

²⁶ Обух І. Вказ. праця. – С. 12-13.

Anna Shukalovych

**The Ukrainian version of political biography
of Eamon de Valera:
The Irish national liberation movement of the first third
of the twentieth century by the Galicians**

The article deals with the political biography of Eamon de Valera (1882-1975), the leader of the Irish national liberation movement, written by Ukrainian journalists and publicists of the first third of the twentieth century. The author attempts to reproduce the peculiarity of displaying the figure of de Valera in social and political views by Ukrainian representatives of community in Eastern Galicia at that period of time.

Keywords: *Eamon de Valera, the national liberation movement, Eastern Galicia, Ukrainian public opinion*

Надійшла до редколегії 09.04.2012 р.